

Retourgegevens: Budapestlaan 6, 3584 CD Utrecht

Natuurwetenschap & Samenleving
Copernicus Instituut

Aan de Staatssecretaris van Economische Zaken,
Landbouw & Innovatie
de heer H. Bleker

Uw kenmerk
dossier 32372
Ons kenmerk
110926/JvdS
Faxnummer
(030) 253 76 01

Telefoon
(030) 253 76 31

E-mail
j.p.vandersluijs@uu.nl

Blad
Blad 1 van 5

Datum

26 september 2011

Onderwerp

Neonicotinoïden en bijensterfte

Geachte heer Bleker,

Middels deze brief geef ik mijn commentaar op het eindconcept van de literatuurstudie "*Neonicotinoïden en Fipronil en sterfte van bijen en bijenvolken*". Ik heb het conceptrapport bestudeerd en heb daarbij een reeks omissies vastgesteld die van zodanige aard zijn dat deze niet te repareren zijn met het simpelweg geven van reviewcommentaar dat vervolgens door de auteurs wordt verwerkt: de studie voldoet niet aan algemene basiseisen van *good scientific practice*.

Voor ik dat toelicht moet mij het volgende van het hart. Tot mijn verbazing vernam ik dat u in het AO gewasbeschermingsmiddelen en bijensterfte van 7 september j.l. het volgende heeft gezegd over mijn betrokkenheid bij deze literatuurstudie:

"Daarbij is ook een soort meeleesgroep, een second opinion-groep, betrokken, inclusief de heer Van der Sluijs van de Universiteit van Utrecht, die meeleeft met de conceptrapportage. Mede op zijn verzoek is ook de periode van meelesen nog met een maand verlengd zodat dit allemaal gedegen kan gebeuren. Dat is ook de reden dat het wat langer duurt dan wij eigenlijk wilden. Dat betekent dat wij het komend najaar de uitkomsten van het literatuuronderzoek aan u kunnen melden."

De feiten liggen anders. Ik ben in het geheel niet betrokken geweest bij betreffende studie en had er nog nooit van gehoord tot dat ik op 22 augustus 2011 een mail ontving van de kennelijke wetenschappelijk projectleider de heer Blacqui re van Plant Research International. In die mail legde hij mij een eindconcept van deze studie voor, deelde mij eenzijdig mede dat ik in een kritische leesgroep zou zitten en schreef me: "*Het ministerie wilde graag dat het geschreven en gedragen werd door een brede en diverse groep schrijvers en kritische lezers van diverse universiteiten. Vandaar de vier auteurs van drie (- vier) universiteiten en een leesgroep van nog eens twee universiteiten.*". In die mail stelde de projectleider voorts dat zijn rapport op 7 september in het AO van de kamer zou worden besproken en dat daarom de volgende dag (23 augustus) het commentaar der kritische lezers binnen moest zijn. In een offerte/werkplan dat was meegestuurd kwam ik tot mijn ontzetting ook mijn naam tegen (overigens foutief gespeld maar ik neem toch aan dat men mij bedoelde), opgevoerd als "*onafhankelijke lezer*" die "*tweede helft april tot 20 mei*" 2011 een tussenversie ter kritische lezing zou krijgen.

Ik ben er ontstemd over dat (a) mijn naam zonder mijn medeweten en zonder mijn consent op deze wijze is misbruikt voor de verwerving van onderzoeksgelden en (b) dat mijn naam is misbruikt voor het ten onrechte wekken van de schijn van mijn "betrokkenheid", en (c) dat ik pas *nadat* de studie was afgerond en een daaruit voortgevloeid Engelstalig artikel kennelijk reeds aan een wetenschappelijk tijdschrift was aangeboden voor het eerst van de studie hoorde en mij vervolgens 1 dag gegeven werd voor een kritische leestaak van het Nederlandstalige eindrapport waarvoor mij overigens geen middelen werden versterkt.

Anders dan u de Kamercommissie EL&I meedeelde heb ik ook nimmer verzocht om verlenging van de leestermijn. Ik heb geantwoord dat ik geen kans zag binnen de gestelde termijn van 1 dag te reageren en heb ondermeer gesteld dat ik niet bereid ben mij op enigerlei wijze te committeren aan deze studie en haar bevindingen.

Ik kan u echter de onbehoorlijke werkwijze van de wetenschappelijk projectleider niet aanrekenen en vertrouw erop dat het nimmer uw intentie is geweest de Kamer onjuist te informeren over mijn rol bij deze studie. Ik waardeer het zeer dat u zozeer hecht aan het ontvangen van mijn inhoudelijk commentaar op de voorliggende literatuurstudie dat u mij en de overige kennelijk beoogde "kritische lezers" daarvoor een maand extra de tijd (overigens niet de middelen) hebt aangeboden. Het is mij gelukt enige tijd vrij te maken om gehoor te geven aan uw wens. Ik richt mijn commentaar vanwege het bovenstaande - maar meer nog vanwege de aard van mijn commentaar - rechtstreeks aan u en zal deze brief per cc aan de wetenschappelijk projectleider doen toekomen. Gelet op het belang van het voorliggende vraagstuk cc ik deze brief ook naar Kamerleden die deelnamen aan de beraadslagingen over dossier 32372 (wijzing wet gewasbeschermingsmiddelen).

Zoals reeds aangegeven heb ik het conceptrapport bestudeerd en heb daarbij omissies vastgesteld die van zodanige aard zijn dat deze niet te repareren zijn met het simpelweg geven van reviewcommentaar dat vervolgens door de auteurs wordt verwerkt: de studie voldoet niet aan basiseisen van *good scientific practice*.

Meer specifiek motiveer ik dit oordeel als volgt:

- Ik stel vast dat een verantwoording ontbreekt van hoe de literatuur voor deze review is geïdentificeerd en geselecteerd en aan de hand van welke methodologische standaarden is geëvalueerd of elk van die publicaties de toets de kritiek kan doorstaan en hoe de literatuur vervolgens is geanalyseerd.
Basiscriteria van *good scientific practice* waaraan elke wetenschappelijke literatuurreview hoort te voldoen zijn:
  - o the literature is identified according to an explicit search strategy
  - o selected according to defined inclusion and exclusion criteria
  - o evaluated against consistent methodological standards.Alle drie deze elementen ontbreken in zowel de offerte als in het werkplan als in het nu voorliggende eindrapport.
- Ik stel vast dat er belangrijke studies missen, in een voorlopige inventarisatie mis ik er al 14 die niet gemist hadden mogen worden, ondermeer studie van Tennekes¹ naar chronische toxiciteit inclusief de reactie van Bayer Cropscience op die studie en het repliek van Tennekes op de kritiek van Bayer. Behalve Tennekes mis ik ook het werk van Sanchez Bayo², waardoor het deel over chronische toxiciteit op p9 van het conceptrapport niet *state-of-the-art* is en de plank nogal mis slaat. Ook mis ik een reeks wetenschappelijke studies die onafhankelijk van elkaar aantoonde dat er een wederzijds versterkend effect is (*synergie*) tussen de parasitaire darmschimmel *Nosema ceranae* en blootstelling aan sublethale dosis neonicotinoïden (bijvoorbeeld Vidau e.a. 2011³ maar ook het 2010 Colony Collapse Disorder Progress Report van het US Department of Agriculture). Ik mis ook een bespreking van mijn eigen wetenschappelijke publicaties, met name onze Maxim & Van der Sluijs 2010 studie⁴ die systematisch de vraag adresseert of het verband tussen bijensterfte in de jaren 90 en imidacloprid in de zonnebloem- en maïsteeltgebieden in Frankrijk *causaal* is. Onze eerdere Maxim & van der Sluijs 2007 studie⁵ staat wel vermeld in de literatuurlijst maar wordt in de tekst van het rapport niet besproken, noch wordt er naar verwezen. Ook ons overige werk ontbreekt geheel.
- Ik stel vast dat bevindingen uit een aantal studies dat wel in de review bekeken is, selectief en op een eenzijdige wijze zijn gerepresenteerd en verwerkt in het rapport. In het bijzonder betreft dit de besproken veldstudies.

---

1 <http://dx.doi.org/10.1016/j.tox.2010.07.005> ; <http://dx.doi.org/10.1016/j.tox.2010.11.014> ; <http://dx.doi.org/10.1016/j.tox.2010.11.015>

2 <http://dx.doi.org/10.1007/s10646-008-0290-1>

3 <http://dx.doi.org/10.1371/journal.pone.0021550>

4 <http://dx.doi.org/10.1088/1748-9326/5/1/014006> en zie ook <http://environmentalresearchweb.org/cws/article/news/41522>

5 <http://dx.doi.org/10.1016/j.scitotenv.2006.12.052>

- Ik stel vast dat "conclusies" uit veldstudies die zelfs door het US Environmental Protection Agency zijn beoordeeld als "invalid" in het voorliggend rapport klakkeloos overgenomen zijn. Dit betreft ondermeer de studie van Cutler & Scott-Dupree 2007⁶, maar de 2001 veldstudie van Richard Schmuck, medewerker van Bayer Cropscience, heeft vergelijkbare manco's.
- Een voorbeeld van een schending van de goede zeden in de wetenschap trof ik aan op blz 26 van het eindconcept van de literatuurstudie: "*Voor clothianidine kon de veldstudie van Cutler & Scott-Dupree (2007) geen schade in de bijenvolken (bijen en broedontwikkeling) aantonen na foerageren van de bijen op bloeiend koolzaad van uit met clothianidine gecoat zaden geteeld. Ook de overwintering van de volken was normaal nadien. De studie van Cutler & Scott-Dupree (2007) werd in de meta-analyse van Cresswell (2011) als een van de beste aangemerkt, omdat de veld situatie realistisch was en de volken secuur en lang werden gevolgd.*".

Volledig ten onrechte worden hier (gearceerd aangegeven deel van het citaat) opinies over de opzet van de proef toegeschreven aan Cresswell 2011⁷. Dit is uit de dikke duim gezogen, Cresswell doet deze uitspraken in het geheel niet. Hij heeft de betreffende veldstudie ook niet getoetst op de vragen of de veldsituatie "realistisch" is, noch of er "secur" tewerk is gegaan, hij analyseerde alleen wat het statistisch onderscheidend vermogen is van de veldproef. Cresswell stelt in zijn 2011 studie vast dat het statistisch onderscheidend vermogen van de Cutler & Scott-Dupree 2007 veldproef zodanig is dat deze alleen een *reduction in colony performance* zou kunnen kan detecteren als deze reductie groter zou zijn dan 33% en geeft daarnaast aan dat hij op grond van zijn meta-analyse onder *algemene* veldomstandigheden (dus uitdrukkelijk niet bij de *specifieke* veldomstandigheden van de Cutler & Scott-Dupree studie) bij gebruik van dit middel een effect van 20% afname in performance van de kolonie verwacht. Dat ligt *onder* de detectiegrens die volgt uit de Cutler & Scott-Dupree 2007 *steekproefomvang* (*n*). Hij concludeert dat ook de veldproef van Cutler & Scott-Dupree te weinig statistisch onderscheidend vermogen heeft om als statistisch betrouwbaar bewijs te kunnen dienen dat onder veldomstandigheden geen sublethale effecten zouden optreden.

Bovendien heeft de US Environmental Protection Agency in november 2010 de Cutler & Scott-Dupree 2007 studie geherclassificeerd als "invalid" vanwege vastgestelde ernstige tekortkomingen in de proefopzet (zie bijlage 1). Zo is in deze veldproef de omvang van het proefveld met clothianidine-koolzaad 1 ha, terwijl het foerageergebied waarbinnen een bijenvolk stuifmeel en nectar verzamelt een gebied van ten minste 28000 ha beslaat zodat het overgrote deel van de door de volken in deze veldproef verzamelde stuifmeel en nectar *niet* afkomstig was van het proefveld. Behandeld perceel en controle perceel lagen ca 295 meter uiteen (de vliegafstand van een bij reikt tot 6000 meter van de kast) zodat de bijenvolken uit de controlegroep ook konden foerageren op het clothianidine koolzaad. Men trof ook daadwerkelijk clothianidine residuen aan in de controlegroepen wat een aanwijzing is dat deze ook op het verderop gelegen behandelde proefveld hadden gefoerageerd. Bovendien leggen bijen ruim een half jaar lang een wintervoorraad aan en had ze in de veldproef slechts 3 weken toegang tot het clothianidinehoudend stuifmeel en nectar van het 1 ha proefveld: het overgrote deel (meer dan 99,99%) van de voedselvoorraad voor de overwintering van de volken in de veldproef kwam dus van buiten het behandelde proefveld (reken maar mee: de opbrengst van ruwweg 3 van de 25 foerageerweken maal 1 van de ruwweg 28000 bevlogen hectare foerageergebied kwam wel van die drie weken verzamelen van stuifmeel en nectar van die ene hectare bloeiend clothianidinekoolzaad in de proef, de rest kwam van buiten het proefveld).

Ook is het in strijd met de goede wetenschappelijke zeden dat de Cutler & Scott-Dupree 2007 studie verzuimd heeft in hun wetenschappelijke artikel hun *conflicts of interests* te expliciteren. De verborgen sponsor van de studie is de firma Bayer Cropscience, producent van clothianidine en eigenaar van zaadbedrijven die met clothianidine gecoat zaad op de markt brengen, die een bedrag van 134367 US\$ bijdroeg aan deze studie⁸.

- Ik constateer een opmerkelijke asymmetrie in de analyse waarbij "conclusies" uit studies die de rol van neonicotinen en fipronil bagatelliseren klakkeloos overgenomen zijn (met name methodisch onjuist opgezette veldproeven van ondermeer Bayer Cropscience) en studies die concluderen dat er wel redenen tot zorg zijn opmerkelijk kritisch worden besproken (een voorbeeld is de bespreking van de Alaux et al., 2010 studie op p. 11/12). Deze asymmetrie maakt het rapport gekleurd (*bias*).

6 http://www.bibliotecapleyades.net/archivos_pdf/bees_clothianidin%C2%AD_guelph.pdf

7 <http://dx.doi.org/10.1007/s10646-010-0566-0>

8 <http://www.uoguelph.ca/research/summaries/2006/table1-oac.shtml>

- Ik stel vast dat de studie behalve een literatuur-review ook een speculatieve becijfering presenteert van verwachte maximale blootstelling van Nederlandse bijen per stof en dat deze vervolgens vergeleken wordt met de acuut dodelijke dosis per stof (LD50) in de vorm van een TER. Daar is veel mee mis: (a) Deze becijfering van de blootstelling berust niet op Nederlandse feiten, (b) noch op Nederlandse omstandigheden, (c) noch is ermee rekening gehouden met dat alle stoffen uit de neonicotinegroep neurochemisch gezien op precies dezelfde acetylcholine receptor aangrijpen in het zenuwstelsel van de bij, dus dat de blootstelling aan alle afzonderlijke neonicotinen moet worden opgeteld in plaats van afzonderlijk beschouwd, (d) noch is daarbij rekening gehouden met het effect van de opstelsom van blootstelling ten gevolge van de meer dan 50 Nederlandse toelatingen voor neonicotinemiddelen voor veel meer dan 50 verschillende gewassen samen (ook alle siergewassoorten, alle bloembolsoorten, enz.⁹) die elk op een verschillend moment in het jaar bijdragen aan de cumulatieve blootstelling van bijenvolken (de hier berekende TER gaat uit van blootstelling ten gevolge van slechts 1 behandeld gewas). Bovendien is de relevante maat waarmee de blootstelling moet worden vergeleken de dosis waarbij de gezondheid van de bijen en de bijenkolonie niet zou worden aangetast (PNEC) en niet de veel hoger liggende acuut dodelijke dosis (LD50). In technische termen: de PEC/PNEC is de relevante risico-index voor *sublethale- en chronische effecten* (zie ook de studie Maxim & Van der Sluijs, 2007⁵) en beslist niet de TER die hier berekend wordt en die *sublethale effecten* volledig buiten beschouwing laat. Toch worden aan deze met de natte vinger berekende TERs vergaande conclusies opgehangen over vermeende veiligheid van de middelen voor bijen in de Nederlandse situatie.
- Ik mis informatie over de (trends in) schaal en omvang van het gebruik van neonicotinen en de biobeschikbaarheid van de werkzame stoffen en metabolieten in het Nederlandse milieu zoals die ondermeer blijkt uit de gemeten aanwezigheid van de stoffen in oppervlaktewater en de trends in de emissies die bekend horen te zijn uit de RAG afzetcijfers per werkzame stof - iedere toepaste hoeveelheid van een chemisch gewasbeschermingsmiddel is immers feitelijk een emissie van die hoeveelheid naar het milieu (deze verdeelt zich over ondermeer de compartimenten bodem, water lucht, plant en ecologisch-voeselweb).
- Ik mis een groot aantal relevante blootstellingsroutes. Van veel blootstellingsroutes neemt de studie speculatief aan dat deze kunnen worden verwaarloosd zonder dat valide evidentie wordt gepresenteerd waaruit *feitelijk* (en niet slechts *retorisch*) blijkt dat die routes werkelijk verwaarloosbaar zijn (voorbeelden: blootstelling via foerageren op oppervlaktewater, via foerageren op guttatie-vocht en dauw, via stuifmeel van wilgen die groeien langs sloten waar al sinds 2004 over alle seizoenen over alle jaren hoge concentraties imidacloprid zijn gemeten).
- Ik stel vast dat zowel de hoofdtekst als de managementsamenvatting bagatelliserend waardegeladen taalgebruik bevat in plaats van dat in neutrale taal de feitelijke bevindingen uit de wetenschappelijke literatuur worden gerapporteerd. Een persoonlijke interpretatie van de beleidsrelevantie van de gepresenteerde wetenschap is iets dat wel een plaats kan hebben in de sectie "discussie" doch uitsluitend als daarbij tevens expliciet blijft dat dit de interpretatie van de auteur is, maar dit hoort beslist niet in de hoofdtekst van een literatuurreview. Of een becijferd risico ernstig is of meevalt is immers een waardeoordeel dat volgt uit een impliciete subjectieve keuze van welk risiconiveau aanvaardbaar wordt geacht en welke waarden op het spel staan en hoe die gewogen worden, dat is wat anders dan een wetenschappelijk objectief feit.
- Ik mis een explicitering c.q. verklaring omtrent potentiële *conflict of interests* van elk van de auteurs respectievelijk hun onderzoeksinstituten *vis a vis* het onderwerp en *vis a vis* eventuele financiële of andere (ondermeer onderzoekssamenwerkings)relaties met de producenten van de betreffende gewasbeschermingsmiddelen.
- Ik stel vast dat uit de rapportage blijkt dat auteurs het internationale wetenschappelijke debat over de rol van neonicotinoiden bij bijensterfte niet goed kennen omdat als zij dat wel kenden zij de omissies in veel van de geciteerde veldstudies niet onbesproken zouden hebben mogen laten.

Ik heb in het bovenstaande aan de hand van enkele losse voorbeelden de vastgestelde omissies toegelicht. Een complete inhoudelijke reactie vraagt echter om een eigen rapportage en het systematisch natrekken van alle aangehaalde studies, waarvoor mij - gezien mijn zeer drukke agenda en veelvuldig verblijf in het buitenland - thans tijd en middelen ontbreken. Ik heb dat nu slechts steekproefsgewijs kunnen doen.

---

⁹ zie voor een lijst: http://www.bijensterfte.nl/sites/default/files/Toegestane_hoeveelheden_Neonicotinen_NL.pdf

Ik merk op dat de Utrechtse kennis over bijensterfte en gewasbeschermingsmiddelen beter en actiever benut kan worden door uw Ministerie dan nu het geval is. In de literatuurstudie en al eerder in de Ctgb herbeoordeling is deze kennis volledig buiten beschouwing gelaten.

Ik ben graag bereid om samen met dr. Marie José Duchateau - die als kritisch lezer van hetzelfde conceptrapport tegen dezelfde soort omissies aanliep - en met wie ik deze brief heb afgestemd - een rapport te schrijven waarin we de vastgestelde omissies repareren en ontbrekende literatuur toevoegen. Voor onderdelen zouden we daar ook enkele andere wetenschappers van andere universiteiten, instituten en disciplines bij willen betrekken.

Ter informatie voeg ik ook het commentaar van Dr. Duchateau bij.

We zien een eventuele opdracht graag tegemoet.

Hoogachtend, in nauw overleg met dr. Marie José Duchateau

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'J.P. van der Sluijs', with a long horizontal stroke extending to the right.

dr. J.P. van der Sluijs (Senior Onderzoeker, Natuurwetenschap en Samenleving, Copernicus Instituut UU)

Bijlagen:

- Bijlage 1 US EPA Reclassificatie als INVALID van de Cutler & Scott-Dupree 2007 veldstudie
- Bijlage 2 Commentaar Dr. Marie José Duchateau op concept eindrapport literatuurreview

UNITED STATES ENVIRONMENTAL PROTECTION AGENCY
WASHINGTON D.C., 20460

Office of Chemical Safety
and Pollution Prevention

PC Code: 044309
DP Number: 383634

MEMORANDUM

SUBJECT: Reclassification of MRID 46907801 Data Package 336888 for
Clothianidin, PC Code 044309

TO: Kable Davis, Risk Manager Reviewer
Venus Eagle, Risk Manager, RM 01
Insecticide Branch
Registration Division (7505P)

FROM: Joseph DeCant, Ecologist
Environmental Risk Branch 5
Environmental Fate and Effects Division (7507P)

Joseph P. DeCant 11-2-10

THRU: Mah Shamim, Branch Chief
Environmental Risk Branch 5
Environmental Fate and Effects Division (7507P)

Mah Shamim 11/2/10

In 2007, the EFED reviewed the study entitled, "An Investigation of the Potential Long-Term Impact of Clothianidin Seed Treated Canola on Honey Bees, *Apis mellifera* L." (MRID 46907801), and classified it as Acceptable and as satisfying the guideline 850.3040 field study for pollinators. Recently, the EFED has reviewed this study again in light of additional field studies that highlight challenges in field study design, and in response to concerns raised by beekeepers. Based on the new review, several deficiencies were identified that lead to the reclassification of this study as Invalid rather than Acceptable.

Control and treated plots were each 1 hectare in size and paired, so that 4 sites were established with a control plot paired with a treated plot. These plots were separated by a minimum of 250 m. The study author states, "Of 23 back-up control nectar samples, 2 (field E1C, July 7; field W3C, July 7) had detectable clothianidin residues, at a maximum of 0.922 ppb, suggesting that workers in control colonies may have foraged on clothianidin-treated canola. This may have occurred because the separation between some pairs of control and treated fields was insufficient or because the forage in some control fields was of lower quality..." The inverse may also have occurred. That is, bees placed on treated fields likely foraged on the control fields, which would have reduced the level of exposure to clothianidin residues due to a lack of separation between sites. Bees have been shown to forage up to 6 km (Visscher and Seeley, 1982) or even twice that

in some instances when no competing forage is present (Ratnieks, 2000). The distance of 250 m is inadequate for this separation. The inadequacy is evident given contamination in some of the nectar samples taken from control hives.

Furthermore, the study authors state that, “Approximately 5 g of pollen was analyzed under a light microscope, which confirmed that bees foraged on canola, while the remainder...”. This type of identification simply identifies that canola was present in the pollen samples, but does not quantify the proportion of canola pollen present in the sample. This type of pollen evaluation does not characterize the foraging of the bees. The bees in the treated fields could have foraged disproportionately on other uncontaminated sources relative to bees in the control fields. Furthermore, the study authors simply state that to their knowledge, no other forage was present with a radius of 1 km from the edge of the fields. However, given the ability of bees to forage long distances, this lack of data leaves uncertainty in the exposure and suggests that this study did not provide the worst case exposure scenario necessary for use in characterizing risk.

An addendum (MRID 46907802) was submitted later that presented the results of the overwintering part of the study, which revealed no effects on the hives exposed to clothianidin. However, this addendum does not present any results that would change the outcome of the reclassification of the study. The issue of exposure may confound the results presented in the primary study as well as the addendum.

Table 1. Ecological data requirements for clothianidin.

MRID	Guideline	Study Classification ¹	Remarks
469078-01 469078-02 (addendum)	850.3040	Invalid	This study and associated addendum assessed the toxicity of clothianidin to pollinators using whole hive parameters under field conditions. The study does not satisfy the 850.3040 guideline.
¹ OPPIN Classifications: Acceptable/Guideline; Acceptable/Non-Guideline; Cited; Confirmatory; Decision Deferred; Extraneous submission; In Review; No Decision; Partially Acceptable; Supplemental; Unacceptable/Guideline; Unacceptable/Non-Guideline; Upgradeable.			

Beste Tjeerd,

Je had mij verzocht om de literatuurstudie over Neonicotinoiden en Fipronil en sterfte van bijen en bijenvolken, die in opdracht was van het Ministerie van EL&I, kritisch te lezen.

Ik kon aan je verzoek gehoor geven toen de deadline naar 26 september was verschoven.

Ik heb de literatuurstudie kritisch gelezen vanuit mijn achtergrond als universitair docent/onderzoeker Biologie én als imker. Daarbij in gedachte houdend dat een literatuurstudie een objectieve en kritische weergave moet zijn van de literatuur. Ik heb gewerkt via 'track changes'; ik heb veranderingen in de tekst aangebracht en ook commentaar gegeven.

Het lijkt me dat deze literatuurstudie veel werk geweest is. Mogelijk dat er daardoor onvolledigheid en fouten ingeslopen zijn. Als deze echter leiden tot foute conclusies dan vind ik dat bezwaarlijk.

Tijdens het lezen ben ik onvolledige citaties van de literatuur tegengekomen, zoals het niet vermelden van de resultaten van Fipronil, foute interpretaties en foute weergaven (zie hiervoor mijn commentaar bij de literatuurstudie). Ik ga ervan uit dat het slordigheden zijn, hoewel ik me niet altijd aan de indruk kan onttrekken dat het hier en daar gekleurd is, ook middels de gebruikte formuleringen, alsof neonicotinoiden voor bijen niet gevaarlijk zijn.

Ik vind dat er best een kritische kanttekening mag komen over het breed inzetten van neonicotinoiden, ook door particulieren in Nederland en dat studies inmiddels aangeven dat het inzetten van die middelen via het treffen van niet-doel insecten, anders dan honingbijen, effecten hebben die de balans van het ecosysteem verstoren.

Ik ben veel tijd kwijt geweest aan het lezen van de geciteerde literatuur. Ik heb natuurlijk niet alle artikels kunnen lezen waardoor ik niet volledig heb kunnen zijn. Dat betekent dat als er geen veranderingen in gedeelten zitten of niet van commentaar is voorzien, dat niet wil zeggen dat ik vind dat het in orde is. Ik heb door tijdgebrek ook een groot deel van het stuk niet kritisch kunnen bekijken. Ik hoop dat specialisten op het gebied van de toxicologie het gedeelte over de berekende blootstelling uit voedselgebruik en residuniveaus en de literatuur per actieve stof wel kritisch hebben kunnen bekijken. Dat brengt mij meteen op de vraag of er in de leescommissie wel een toxicoloog zit.

Wat mij betreft zitten er nog zoveel onvolkomenheden in deze literatuurstudie dat er nog veel werk verzet moet worden voor dat dit naar EL&I kan.

Omdat ik toch rare dingen in de literatuurstudie tegen kwam, heb ik contact opgenomen met Jeroen van der Sluijs voor meer informatie. Ook hij vond ongerijmdheden. Hij was toen bezig om een brief op te stellen met zijn commentaar rechtstreeks gericht aan staatssecretaris Bleker omdat die in de kamer heeft beweerd dat hij betrokken zou zijn bij deze studie en hij daarom rechtstreeks contact wilde leggen met Bleker. Met mijn instemming zal Jeroen ook mijn commentaar bijvoegen als bijlage bij zijn brief aan de Staatssecretaris. Hopelijk krijg je dan wat meer tijd om de slordigheden en fouten uit de studie te halen.

Groeten, Marie José